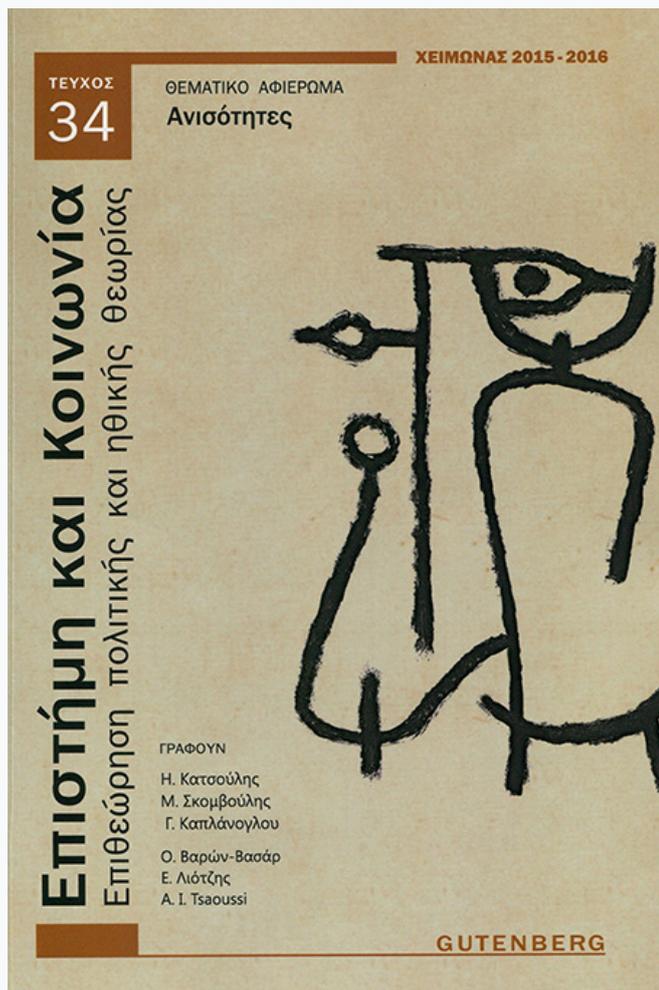

Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας

Τόμ. 34 (2016)

Ανισότητες

Πορνογραφικοποίηση και σεξουαλικοποίηση. Προς μια σύνθετη προσέγγιση

Ευάγγελος Λιότζης

doi: [10.12681/sas.10253](https://doi.org/10.12681/sas.10253)

Copyright © 2016, Ευάγγελος Λιότζης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Λιότζης Ε. (2016). Πορνογραφικοποίηση και σεξουαλικοποίηση. Προς μια σύνθετη προσέγγιση. *Επιστήμη και Κοινωνία: Επιθεώρηση Πολιτικής και Ηθικής Θεωρίας*, 34, 151–174. <https://doi.org/10.12681/sas.10253>

*Ευάγγελος Λιότζης**

ΠΟΡΝΟΓΡΑΦΙΚΟΠΟΙΗΣΗ
ΚΑΙ ΣΕΞΟΥΑΛΙΚΟΠΟΙΗΣΗ
ΠΡΟΣ ΜΙΑ ΣΥΝΘΕΤΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Στο άρθρο εξετάζονται οι έννοιες της πορνογραφικοποίησης και της σεξουαλικοποίησης οι οποίες απασχολούν εσχάτως όλο και περισσότερο την επιστημονική συζήτηση γύρω από τα ζητήματα της σύγχρονης σεξουαλικότητας και των αναπαραστάσεων στα μέσα μαζικής επικοινωνίας και στις νέες τεχνολογίες. Επιδιώκεται να προσδιοριστούν τα επιμέρους χαρακτηριστικά που στοιχειοθετούν τις εν λόγω έννοιες και προκρίνεται μια σύνθετη προσέγγισή τους η οποία με βάση κυρίως τη σκέψη της Feona Attwood υπερβαίνει τον μονολογικό κριτικό χαρακτήρα των τρεχουσών εννοιολογήσεων.

Εισαγωγή

ΕΠΙΧΕΙΡΕΙΤΑΙ να προσεγγιστούν οι έννοιες της πορνογραφικοποίησης [pornographication] και της σεξουαλικοποίησης [sexualization] που χρησιμοποιούνται στην έρευνα γύρω από τα ζητήματα της σεξουαλικότητας για την περιγραφή της κοινωνικής πραγματικότητας που δημιουργεί η μετάβαση του σεξ και της πορνογραφίας από μια 'άσεμνη και εκτός δημόσιας σκηνής'

* Accredited Lecturer, University of Derby <evliotzis@media.uoa.gr>.

[ob-scene] σε μια ‘επί σκηνής’ [on-scene] αναπαράσταση. Πρόκειται για μετάβαση που προκύπτει από την ουσιαστικά ανεμπόδιστη πρόσβαση σε ρητώς σεξουαλικό υλικό [sexually explicit material] με την έννοια του πολλαπλασιασμού των πορνογραφικών και σεξουαλικών αναπαραστάσεων στις σύγχρονες κοινωνίες (Attwood 2009: xviii). Η συζήτηση περί πορνογραφικοποίησης και σεξουαλικοποίησης αναδεικνύει εκ νέου μια σειρά από ζητήματα τόσο σχετικά με την πορνογραφία αυτή καθαυτή, όσο και σε σχέση με τις αναπαραστάσεις της σεξουαλικότητας στα παραδοσιακά και ψηφιακά μέσα επικοινωνίας. Σε αυτό το πλαίσιο και για τις ανάγκες της εργασίας, ως πορνογραφία σύμφωνα και με την προσέγγιση των Σαριχάκη & Τσαλίκη (2010: 11) νοείται ‘η ρητή απεικόνιση γεννητικών οργάνων και σεξουαλικών πρακτικών με σκοπό τη σεξουαλική διέγερση’. Η έννοια του ρητού εδώ συνιστά μια καταδηλωτικό επιπέδου ‘εύκολη’ αναγνώριση βάσει των κυρίαρχων αξιών και κωδικών μιας δεδομένης κοινωνίας. Πρόκειται για έναν κλασικό ορισμό περιγραφικής ουσιαστικά κατεύθυνσης (Mann 1997: 77), που δεν εκλαμβάνει την πορνογραφία εκ των προτέρων με μανιχαϊστικούς αξιολογικούς όρους.

Η έννοια της πορνογραφικοποίησης

Η πορνογραφικοποίηση συνιστά κατά βάση την ένταξη ρηματικών πρακτικών και λόγων που σχετίζονται με την πορνογραφία στην κυρίαρχη κουλτούρα, τα μέσα μαζικής ενημέρωσης και τις νέες τεχνολογίες πληροφοριών και επικοινωνίας. Πέρα λοιπόν από μια προσπάθεια οριοθέτησης της εν λόγω πολυσημικής και επίμαχης έννοιας η όλη συζήτηση αποτελεί και μια απόπειρα διερεύνησης και ανα-οριοθέτησης της σεξουαλικής κοινωνικοποίησης μέσω της εγγάραξης στοιχείων του πορνογραφικού λόγου (Attwood 2006). Πρόκειται για μια διαδικασία που λαμβάνει χώρα εντός της ευρύτερης τάσης της σεξουαλικοποίησης του πολιτισμού, με την οποία είθισται να αποδίδεται η ολόενα και αυξανόμενη παρουσία διαμεσολαβημένων σεξουαλικών

αναπαραστάσεων στη δημόσια σφαίρα που συντελούν στην εξάπλωση και διεύρυνση του σεξουαλικού λόγου. Σε αυτή την πραγματικότητα της τεράστιας ποικιλίας εγκλίσεων ή αλλιώς 'τυραννία των επιλογών', που προσφέρει το υστερο-νεωτερικό σκηνικό, η πορνογραφία δύναται να λάβει 'κομψά και εκλεπτυσμένα' χαρακτηριστικά. Εδώ η πορνογραφία δεν φλερτάρει με την επικρατούσα τάση, αλλά είναι πλέον όψη της επικρατούσας τάσης (Simpson 2004: 635), κυρίως με την έννοια ότι το λεξιλόγιο και η αισθητική της πορνογραφικής κουλτούρας έχουν διαχυθεί στην καθημερινότητα και στον δημόσιο λόγο (Kinnick 2007: 10).

Η όλη συζήτηση αφορά τον επίμαχο χαρακτήρα της κοινωνικής κατασκευής της πορνογραφίας ως κάτι 'ανάρμοστο'. Με άλλα λόγια η πορνογραφία με τη μορφή και το κύριο νόημα που την κατανοούμε σήμερα δεν υπήρχε ως έννοια σε προνεωτερικές περιόδους, αλλά αναδύθηκε από τον 16ο αιώνα και μετά (Hunt 1993: 30). Κατά την περίοδο μεταξύ του 16ου και 18ου αιώνα ήταν συνώνυμη με την πολιτική ανυπακοή και τον αγώνα για εκδημοκρατισμό, με διάφορους συγγραφείς και επαναστάτες να αναζητούν τρόπους αμφισβήτησης της εξουσίας της Καθολικής Εκκλησίας (στο ίδιο: 10-12). Η σχέση επαναστατικών, αντικαθεστωτικών ιδεών και πορνογραφίας ήταν άμεση, με πολλά 'πορνογραφικά' κείμενα να θεωρούνται επικίνδυνα για το καθεστώς και να διώκονται (στο ίδιο: 30-31). Κατά την περίοδο δηλαδή αυτή τα σεξουαλικά φυλλάδια ήταν το όχημα για επιθέσεις εναντίον πολιτικών και θρησκευτικών αρχών, γι' αυτό και η πορνογραφία αρχικά συνδέθηκε με την ελεύθερη σκέψη, αλλά και τέθηκε ως πεδίο προς ρύθμιση λόγω απειλής που αντιπροσώπευε για την τότε καθεστηκυία τάξη πραγμάτων.

Παράλληλα μεταβατικό σημείο από έναν 'κοινόχρηστο', δημόσιο τρόπο ζωής σε μια ιδιωτικά περιορισμένη και εσωστρεφή 'ευαισθησία' θεωρείται ο 17ος αιώνας, με τα στοιχεία αυτά να γίνονται πιο ευδιάκριτα από τον 18ο και μετά. Η αυξανόμενη διαθεσιμότητα και η ανάπτυξη μιας αγοράς για την πορνογραφία, η οποία συμβαδίζει με την επέκταση μιας 'κουλτούρας της εκτύπωσης' θεωρείται μέρος αυτής της αλλαγής, με κατεξοχήν παράδειγμα την ιδιωτική κατανάλωση του έντυπου υλι-

κού για προσωπική ψυχαγωγία. Δεν είναι τυχαίο ότι η πορνογραφική λογοτεχνία του 17ου αιώνα επικαλείται επανειλημμένα τη διάκριση δημόσιου-ιδιωτικού που παράγει μια ερωτική αφήγηση στην οποία η ψευδαίσθηση της ιδιωτικής ζωής συνεχώς παραβιάζεται από την άσκηση της ηδονοβλεπτικής ευχαρίστησης (Toulalan 2001). Έτσι στον 18ο αιώνα παρατηρείται μια γενικότερη τάση (επαν)ανακάλυψης της ευχαρίστησης ως πολύτιμου συστατικού στοιχείου της ανθρώπινης εμπειρίας (Cook 2009: 453) και περίπου στα τέλη του μια έκρηξη λόγων, εικόνων και κειμένων γύρω από τη σεξουαλικότητα και το σεξ (Smith-Rosenberg 1982: 325).

Είναι λοιπόν στον 19ο αιώνα που η πορνογραφία αποκτά τη σημασία που έχει σήμερα και συνδέεται με τη ρύθμιση του 'άσεμνου' (Hunt 1993: 12). Σε αυτή την περίοδο ξεκινά η 'κλινοποίηση' της κατανάλωσης της πορνογραφίας και των επιπτώσεών της με την ισχυροποίηση του ιατρικού κατεστημένου και της γνώσης ως 'απόλυτης αρχής'. Πρόκειται ουσιαστικά για μια ιατροποίηση της σεξουαλικής επιθυμίας, που μετουσιώνει εδώ τις κυρίαρχες τον προηγούμενο αιώνα αντιλήψεις ότι μέσω της εκπαίδευσης τα παιδιά μπορούν να χαλιναγωγήσουν τις 'άγριες εσωτερικές διαθέσεις' τους, διότι ο αυνανισμός θεωρείτο τότε κάτι επιζήμιο για το μυαλό, το σώμα και την κοινωνία (Darby 2003). Έτσι η 'ηθικολογική επίθεση' στην πορνογραφία κλιμακώνεται σε συντηρητικό λόγο κατά τον 19ο αιώνα τόσο με τον ερχομό του μαζικού αλφαριθμητισμού, όσο και με τη μαζική παραγωγή διάφορων εκδόσεων, αλλά και με τις ρυθμίσεις που ακόμα χαρακτηρίζαν τη διακίνηση τέτοιων κειμένων (Hunt 1993: 19).

Πιο συγκεκριμένα ήδη με την εξάπλωση της τυπογραφίας τον 19ο αιώνα οι άνδρες των ανώτερων τάξεων αντιμετώπιζαν το 'πρόβλημα' οι γυναίκες να αποκτήσουν πρόσβαση σε πορνογραφικά κείμενα των οποίων ο σεξουαλικός χαρακτήρας γινόταν όλο και πιο ρητός εγκαταλείποντας την αρχική πολιτική χροιά (στο ίδιο: 42). Αυτός ο κίνδυνος τους οδήγησε, σύμφωνα και με την περίφημη ορολογία του Kendrick (1987), να περικλείσουν τα εν λόγω κείμενα σε 'κλειστά μουσεία', να περιο-

ρίσουν δηλαδή την πρόσβασή τους στο κοινό των ανώτερων τάξεων το οποίο είχε ήδη 'εκπαιδευθεί' στην χρήση τους. Έτσι, ενώ η πορνογραφία 'άκμασε' τον 19ο αιώνα, αποτελούσε παράλληλα και ένα ταμπού, μια 'βρώμικη' μορφή λόγου που είχε την ανάγκη ενός πατερναλιστικού κανονισμού από άτομα με 'επαρκή ηθική και πνευματική ακεραιότητα' για να παραμείνουν ανεπηρέαστα από αυτή. Συνεπώς η πορνογραφία με τον τρόπο που σχηματοποιήθηκε από τον 19ο αιώνα και μετά δεν σκόπευε να κατασκευάσει και να αναδείξει την ισότητα και τα 'σημεία ισορροπίας', αλλά να αναδείξει και να ταυτιστεί με την ανισότητα. Είναι πάνω σε αυτή τη βάση που η Hunt (1993) επιχειρηματολογεί ότι η πορνογραφία αποτελεί πάνω από όλα ένα ζήτημα ρύθμισης της πρόσβασης σε 'ανάρμοστο' περιεχόμενο και κατ' επέκταση ρύθμιση της ίδιας της σεξουαλικότητας.

Εκείνο που κυρίως αλλάζει στην ύστερη νεωτερικότητα και τροφοδοτεί τη συζήτηση περί πορνογραφικοποίησης είναι η ευρεία διαθεσιμότητα πορνογραφικών αναπαραστάσεων στην κοινωνία και στη δημόσια σφαίρα, σε συνδυασμό όμως με την ύπαρξη μεγάλου αριθμού ανθρώπων που έχουν την πολιτική και οικονομική ελευθερία, αλλά και τα μέσα για να επωφεληθούν από τη διάχυση του εν λόγω υλικού μέσα από τις νέες τεχνολογίες της επικοινωνίας (Kammeyer 2008: 182-98). Πιο ειδικά λοιπόν η πορνογραφικοποίηση ως όρος χρησιμοποιείται για να περιγράψει την επιτυχή επέκταση της βιομηχανίας πορνό στον σκληρό πυρήνα των αναπαραστάσεων στον χώρο της μόδας, της διαφήμισης αλλά και σε άλλες όψεις της κυρίαρχης κουλτούρας. Πρόκειται για μια διαδικασία που οι Paasonen, Nikunen & Saarenmaa (2007) ονομάζουν μόνο για λόγους απλούστερης ορθογραφίας 'πορνοποίηση' [pornification] —με την απαραίτητη διευκρίνηση ότι τουλάχιστον στην τρέχουσα δημόσια συζήτηση με τον όρο 'πορνοποίηση' δεν υπονοείται μια γενικότερη τάση για εκπόρνευση και διάχυση μιας ευρύτερης κουλτούρας της πορνείας και του αγοραίου σεξ. Η έννοια δηλαδή της πορνοποίησης μπορεί να μην 'εξηγεί τίποτα από μόνη της', αλλά ως αναλυτικό εργαλείο μπορεί να χρησιμοποιηθεί για την κατανόηση κοινωνικών μετασχηματισμών στον πολιτισμικό χώρο

και πιο συγκεκριμένα στο πεδίο της ορατότητας της πορνογραφίας και της ενσωμάτωσης της αισθητικής της ως κομμάτι της δημοφιλούς κουλτούρας (Paasonen 2007: 170).

Όσο πάντως και αν η πορνοποίηση/πορνογραφικοποίηση της κυρίαρχης κουλτούρας αποτελεί ήδη αντικείμενο επικρίσεων και αντιδράσεων (Attwood 2007), και παρά την όποια συμφωνία περί των διαστάσεων της, η δημόσια συζήτηση φαίνεται να παραμένει σε χαμηλά ακόμα επίπεδα (McGlynn, Rackley & Westmarland 2007: 4). Οι δε αντιδράσεις περιστρέφονται κυρίως γύρω από αρνητικού πρόσημου αποτιμήσεις της διάχυσης και ευκολίας πρόσβασης ρητά σεξουαλικών υλικών και αναπαραστάσεων στον σύγχρονο κόσμο. Οι εν λόγω προσεγγίσεις έχουν κυρίως αποτυπωθεί με τις έννοιες της ‘κουλτούρας του πρόστυχου’ (Levy 2005) και της ‘πορνοποίησης της καθημερινότητας’ (Paul 2005). Οι παραπάνω εννοιολογήσεις αφορούν μια κατάσταση όπου στις δυτικές κοινωνίες ουσιαστικά ‘όλοι’, είτε οι ίδιοι χρησιμοποιούν πορνογραφία είτε απλώς έχουν κάποιου είδους σχέση με κάποιον που την καταναλώνει, έρχονται σε επαφή με αυτό που ο McNair (2002: 38) αποκαλεί ‘πορνοσφαίρα’ [pornosphere] και ζουν σε μια κοινωνία την οποία η Dines (2010) ονομάζει ‘πορνοχώρα’ [pornland]. Η δε κριτική περί πορνοχώρας θυμίζει τον παλαιότερο όρο ‘πορνοτοπία’ [pornotopia] των Collins & Skover (1994: 1375), μια κατάσταση όπου οι δυνάμεις της ‘αυταρέσκειας’, του μαζικού καταναλωτισμού και της προηγμένης τεχνολογίας συνεργούν για την κατασκευή μιας κουλτούρας όπου οι εικόνες κυριαρχούν και η πορνογραφία είναι το έμβλημά της.

Βεβαίως η εγγάραξη στοιχείων του πορνογραφικού λόγου στην κυρίαρχη κουλτούρα των δυτικών κοινωνιών έχει κυρίως αναδειχθεί στη διεθνή βιβλιογραφία με το έργο του McNair άλλοτε ως πορνογραφικοποίηση της κυρίαρχης κουλτούρας (1996) και άλλοτε ως κουλτούρα του στριπτίζ (2002). Την έννοια της πορνογραφικοποίησης ο McNair (1996: 37) αρχικά την αντιλαμβάνονταν ως την ένταξη και ενσωμάτωση της πορνογραφικής εικονογραφίας και των σεξουαλικών αναπαραστάσεων ή αλλιώς αυτού που αποκαλεί διαμεσολαβημένο σεξ (στο ίδιο: vii) σε μια σειρά δημοφιλών πολιτισμικών μορφών —από τη διαφήμιση και

τη λαϊκή λογοτεχνία μέχρι την τηλεόραση και τον χολλυγουντιανό κινηματογράφο (στο ίδιο: 137). Με τη μορφή όμως του 'σικ πορνό' [porno-chic] συντελέστηκε η 'μετανεωτερικευση της πορνοσφαίρας', δηλαδή η πολιτισμική μεταμόρφωση της πορνογραφικής παράβασης σε ένα ειρωνικό και σεξουαλικά παιγνιώδες προσανατολισμένο περιεχόμενο (McNair 2002: 64). Πιο αναλυτικά το σικ πορνό δεν είναι καθαυτό πορνό, αλλά η αναπαράσταση, αντιγραφή, παρώδηση, διερεύνηση και μεταμόρφωση του πορνό στη μη πορνογραφική τέχνη και κουλτούρα (στο ίδιο: 61), ο πολλαπλασιασμός των μορφών του οποίου αποτελεί ξεχωριστή τάση στην ευρύτερη διαδικασία της πολιτισμικής σεξουαλικοποίησης και της πορνογραφικοποίησης της κυρίαρχης κουλτούρας (στο ίδιο: 12).

Μεταξύ άλλων στις μορφές του σικ πορνό περιλαμβάνεται η σεξουαλική εξομολόγηση και αυτο-αποκάλυψη, όπως για παράδειγμα τα εξομολογητικά talk show και τα περίφημα reality show (στο ίδιο: 81-86). Η πορνογραφικοποίηση δηλαδή της δημόσιας σφαίρας αποτελεί μια τάση παράλληλα με την κουλτούρα του στριπτίζ, με την έννοια ότι οι διάφορες μορφές διαμεσολαβημένης σεξουαλικής αυτο-αποκάλυψης και έκθεσης είναι ένα επιμέρους κομμάτι της ευρύτερης σεξουαλικοποίησης της κυρίαρχης κουλτούρας. Ως κουλτούρα του στριπτίζ εδώ ο McNair ονομάζει τα μέσα σεξουαλικής αποκάλυψης και επιδειξιμανίας που πολλαπλασιάστηκαν στις καπιταλιστικές κοινωνίες στο τέλος του 20ου αιώνα (στο ίδιο: ix), αλλά και πιο συγκεκριμένα τη σεξουαλική εξομολόγηση και αυτο-αποκάλυψη στα μέσα μαζικής επικοινωνίας (στο ίδιο: 88). Έτσι όλες αυτές οι εξελίξεις μπορεί να νοηθούν ως μέρος ενός σεξουαλικοποιημένου πολιτισμού (στο ίδιο: 70), ενός δηλαδή 'ευρύτερου πολιτισμού της εξομολόγησης και της δημόσιας οικειότητας' (στο ίδιο: 98) και να ερμηνευθούν όχι μόνο ως απόδειξη της αλλαγής κοινωνικών στάσεων και γούστου (στο ίδιο: 107), αλλά και του εκδημοκρατισμού και της διαφοροποίησης του σεξουαλικού λόγου (στο ίδιο: 205).

Η Attwood (2006: 82) πάντως θεωρεί ότι η προσέγγιση του McNair (2002) είναι χρήσιμη με την έννοια της προσπά-

θειας να πλαισιωθεί η συζήτηση περί πορνογραφικοποίησης με ευρύτερες κοινωνικές και πολιτισμικές εξελίξεις στις δυτικές κοινωνίες. Από την άλλη δεν μπορεί και να μην επισημανθεί ότι η προσέγγιση του βρετανού μελετητή κρίνεται και στη βάση των γραμμικών σχέσεων αιτιότητας που προκρίνει ανάμεσα στον ριζοσπαστισμό, τη ζήτηση, τον καπιταλισμό και τις επιδράσεις των μέσων μαζικής επικοινωνίας. Πιο συγκεκριμένα κρίνεται για το ότι η κουλτούρα του στριπτίζ θεωρείται μια 'καπιταλιστική απάντηση' στη λαϊκή απαίτηση για πρόσβαση και συμμετοχή στον σεξουαλικό λόγο (McNair 2002: 87), αλλά και μια 'προοδευτική κατεύθυνση' για την άρθρωση και διάχυση ποικίλων σεξουαλικών ταυτοτήτων και ριζοσπαστικών σεξουαλικών πολιτικών (στο ίδιο: 206). Αποτελεί δηλαδή σημείο βάσιμης κριτικής στην προσέγγιση του McNair η μάλλον απροβληματιστή εξίσωση του οικονομικού φιλελευθερισμού με τη σεξουαλική απελευθέρωση στην οποία προβαίνει (Arthurs 2003: 117). Γι' αυτό και η Smith (2007: 24) του ασκεί κριτική στην αιτίαση περί φιλελευθεροποίησης των στάσεων απέναντι στο σεξ που παραβλέπει τη συνθετότητα των κοινωνικών διαστάσεων και των σεξουαλικών πεδίων στις σύγχρονες κοινωνίες της εξατομίκευσης.

Γενικότερα οι προσεγγίσεις περί εκδημοκρατισμού της αυτοπροβολής και δημοκρατικοποίησης της έκφρασης αναπαράγονται ως εάν οι αναπαραστάσεις του εαυτού να κατασκευάζονται υπό συνθήκες πλήρους αυτονομίας, καλλιτεχνικής ελευθερίας και πέρα από τις όποιες μεθόδους αξιολόγησης, σχέσεων εξουσίας ή συμφερόντων (Schwarz 2010: 164). Οι δε Paasonen, Nikunen & Saarenmaa (2007: 15) έχουν ενστάσεις και αναφορικά με τις απλουστευμένες γενικεύσεις γύρω από την πορνογραφία και την πορνογραφικοποίηση και αυτό διότι υπάρχει ο κίνδυνος αποσύνδεσης των εν λόγω φαινομένων από το εκάστοτε ιστορικοκοινωνικό, οικονομικοπολιτικό και πολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο λαμβάνουν χώρα. Στην ίδια κατεύθυνση οι Attwood & Smith (2010: 184) επισημαίνουν ότι ενώ αρχικά ο όρος 'πορνογραφικοποίηση' επινοήθηκε και χρησιμοποιήθηκε από ακαδημαϊκούς μελετητές για να αποδοθεί το φαινόμενο της ευρείας

ενσωμάτωσης αλλά και γοητείας του σικ πορνό, στο τέλος κατέληξε μια επιθετική εννοιολόγηση από ακτιβιστές του χριστιανισμού, νεο-συντηρητικούς σχολιαστές και εκφραστές αντίστοιχων κοινωνικών ομάδων στις ΗΠΑ. Γι' αυτό και η χρήση της έννοιας αυτής στον δημόσιο λόγο συνδέεται ουσιαστικά με μια προσπάθεια καταγραφής πολιτισμικών στροφών που συνοδεύονται από ανησυχίες για αυτές τις εξελίξεις και συμπληρώνεται από μια κριτικά προσανατολισμένη ρητορεία που επιδιώκει τη ρύθμιση της οιονεί προβληματικής για το κοινωνικό σύνολο μετάβασης σε αυτό που ο Kammeyer (2008: 12) αποκαλεί 'υπερσεξουαλική κοινωνία' —μια κοινωνία δηλαδή που κατακλύζεται από σεξουαλικά και πορνογραφικά κείμενα και υλικά.

Το πρόβλημα σε αυτή την κατάσταση για τη Smith (2010: 104) είναι τόσο ο περιορισμός της προοπτικής για εναλλακτικές και ανοιχτές ερμηνείες των κειμένων αυτών, όσο και η σύνδεση του όρου 'πορνογραφικοποίηση' αποκλειστικά με το έργο και τις απόψεις 'απαισιόδοξων' συγγραφέων, όπως η Levy (2005) και η Paul (2005). Η πορνογραφικοποίηση δηλαδή για τη Smith (2010: 106) συνιστά ένα πρόβλημα και όχι μια περιγραφή από την στιγμή που συνδέει κάτω από την ίδια ομπρέλα μια σειρά από ετερόκλητα πράγματα —από τη νομιμοποιημένη πλέον μορφή άσκησης και χορού pole dancing και το γιαπωνέζικο πορνογραφικό κόμικ hentai μέχρι τις περιώνυμες σκηνές από το Abu Ghraib και την εμβληματική τηλεοπτική σειρά *Sex and the City*. Έτσι ως όρος η 'πορνογραφικοποίηση' δεν έχει κάποιο συγκεκριμένο νόημα, παρά αποτελεί ένα ζήτημα κοινωνικής και πολιτισμικής πρόσληψης που αντιμετωπίζει τα ίδια ερωτήματα που τίθενται και για τις έννοιες της αισχρότητας, της πορνογραφίας και της ερωτογραφίας (στο ίδιο: 105). Με την έννοια δηλαδή του catch-all όρου, η 'πορνογραφικοποίηση' φαίνεται από τη μία να τα εξηγεί όλα, από την άλλη όμως αυτή η ευκολία προσαρμογής και εφαρμογής της σε πολλά και ετερόκλητα κοινωνικά φαινόμενα αναδεικνύει και την επιφανειακότητά της. Ορθά δε επισημαίνεται ότι οι ετυμολογίες κάθε όρου είναι από μόνες τους μια δύσκολη και επίμαχη διαδικασία· στην όμως περίπτωση της πορνογραφικοποίησης υπάρχει

και μια επιπλέον δυσκολία, αυτή της διάκρισης από τη σεξουαλικοποίηση της κουλτούρας που ως όρος μπήκε εσχάτως και αυτός στη δημόσια συζήτηση (στο ίδιο: 104).

Η έννοια της σεξουαλικοποίησης

Για τον Wouters (1998) η σεξουαλικοποίηση δεν αφορά μια διαδικασία που λανθασμένα προφανώς επικεντρώνεται μόνο στη λειτουργία της αγοράς και των μέσων επικοινωνίας, αλλά πρόκειται για μια πολύπλοκη εξέλιξη που έχει στη βάση της τη συνολική διαδικασία επέκτασης της ροής της πληροφορίας και γνώσης ήδη από τα τέλη του 19ου αιώνα. Μια διαδικασία που περιλαμβάνει μεταξύ άλλων τις ολοένα και πιο 'ανοιχτές και ισότιμες' σχέσεις μεταξύ ενήλικων και παιδιών και την ανάδυση ενός νέου είδους προσωπικότητας που υπόκειται όλο και σε λιγότερες εξωτερικές παρεμβάσεις και στρέφεται όλο και περισσότερο σε μια εσωτερική αυτορρύθμιση του εαυτού στο πλαίσιο της προϊούσας εξατομίκευσης. Όπως λέει και ο McNair (1996: 9), η σεξουαλική επανάσταση τοποθετείται την περίοδο μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, όταν στις δυτικές κοινωνίες άρχισε να παρατηρείται, αλλά και να επιδιώκεται μέσα από μια σειρά κοινωνικών αγώνων μια φιλελευθεροποίηση των σεξουαλικών συμπεριφορών και στάσεων. Μια από τις μορφές της σεξουαλικής επανάστασης ήταν ο πολλαπλασιασμός των οπτικοποιημένων σεξουαλικών αναπαραστάσεων κυρίως με την έννοια της συνολικής αναδιοργάνωσης της σχέσης ιδιωτικού και δημοσίου. Γι' αυτό και η σεξουαλικοποίηση της δημόσιας σφαίρας είναι ένα φαινόμενο που αρχίζει να λαμβάνει έντονα χώρα κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του 1980 (1996: 24).

Στο εν λόγω πλαίσιο η σεξουαλικοποίηση της κουλτούρας είθισται να συνδέεται με την άνοδο του νεοφιλελευθερισμού και τη μετάβαση σε μια κατάσταση όπου το άτομο νοείται κυρίως ως μια αυτορρυθμιζόμενη μονάδα, παρόλο που έχει συνδεθεί και με πιο συλλογικές, κοινωνικά προσανατολισμένες εννοιολογήσεις γύρω από την έννοια της ιδιότητας του πολίτη. Πιο ειδικά

τη συζήτηση χαρακτηρίζουν η έννοια της ‘οικείας ιδιότητας του πολίτη’ [intimate citizenship] του Plummer (1995) και αυτή του ‘σεξουαλικού πολίτη’ του Weeks (1998). Όπως ορθά τονίζει η Attwood (2006: 91), η προσέγγιση του Plummer (1995), που εστιάζει στον ριζοσπαστισμό, τον πλουραλισμό, τη δημοκρατία, τη συμμετοχή, την επιλογή και τη διαφορετικότητα, αποτελεί σημαντική διορθωτική στάση στον ‘φιλελευθερισμό που τα πάντα επιτρέπει’ [anything goes libertarianism] του Weeks (1998: 44). Θα πρέπει δηλαδή να αμφισβητείται και να ασκείται κριτική στην έννοια του ‘αυτορρυθμιζόμενου πολίτη’ ως το ιδανικό σεξουαλικό υποκείμενο, με την έννοια της εστίασης στον προβληματικό χαρακτήρα της ‘ηθικής’ επίλυσης των ζητημάτων της σεξουαλικής κοινωνικοποίησης αποκλειστικά και μόνο στη βάση της ‘αυτορρύθμισης’ (Bragg 2006).

Σύμφωνα πάντως με τον Weeks (1998: 35) σεξουαλικός πολίτης μπορεί να είναι ο οιοσδήποτε αρκεί να αποδίδει μια ‘ιδιότυπη υπεροχή’ στη σεξουαλική του υποκειμενικότητα και τις δυνατότητες πραγμάτωσής της. Με άλλα λόγια η σεξουαλική ιδιότητα του πολίτη μπορεί να νοηθεί ως επέκταση της διαδικασίας που αφορά τον έλεγχο κάποιου πάνω στο σώμα του, τη δυνατότητα για δημιουργία προσωπικών σχέσεων και έμφυλων εμπειριών, την πρόσβαση σε αναπαραστάσεις, την ελευθερία για δημόσια έκφραση και την ευχέρεια επιλογής της ταυτότητάς του. Έτσι στην εν λόγω έννοια η φεμινιστική θεωρία και οι σεξουαλικές πολιτικές μπορούν να βρουν μια πιο κατάλληλη ορολογία για την αντιμετώπιση μια σειράς ανοιχτών σεξουαλικών ζητημάτων σε σχέση με την προσφυγή σε λόγους που υπερτονίζουν την παθητικότητα του υποκειμένου ως σεξουαλικό φορέα δράσης (Ryan 2000). Για παράδειγμα η έννοια του σεξουαλικού πολίτη αναπτύχθηκε, σύμφωνα με τη Hines (2007: 44), για να επιστήσει την προσοχή στη σεξουαλικότητα που είχε αποκλειστεί από τη δημόσια αντίληψη της ιδιότητας του πολίτη, διότι οι παραδοσιακές έννοιες της τελευταίας συνεπάγονταν κατά βάση την ετεροκανονικότητα, την υπόθεση δηλαδή ότι όλοι είναι ετεροφυλόφιλοι. Με όρους δηλαδή σεξουαλικότητας η διαδικασία της σεξουαλικοποίησης συνιστά γενικότερα

μια ετεροφυλοφιλικά προσανατολισμένη εννοιολόγηση ή, όπως μπορεί να ειπωθεί αλλιώς, υπονοεί μια 'ετεροσεξουαλικοποίηση', όπου οι γυναίκες έχουν μάθει να ζουν και να πειθαρχούν σύμφωνα με τις προδιαγραφές της ανδροκρατικής ετεροκανονικότητας, αντιμετωπίζοντας τους εαυτούς τους ως σεξουαλικά αντικείμενα για την ευχαρίστηση των ετεροφυλόφιλων ανδρών (Lee 1994: 344).

Κατεξοχήν μορφή σεξουαλικοποίησης αποτελεί και αυτή των προϊόντων, όταν δηλαδή ένα προϊόν καθίσταται σεξουαλικό με τη σύνδεσή του με ένα σεξουαλικό ερέθισμα, όπως ένα γοητευτικό μοντέλο σε μια διαφήμιση ή ένα σεξουαλικά ελκυστικό πρόσωπο σε μια πραγματική κατάσταση κατανάλωσης (Gould 1995: 396). Υπάρχει όμως και η άποψη ότι τα τελευταία χρόνια η διαφήμιση έχει αρχίσει να απομακρύνεται από απεικονίσεις των γυναικών αποκλειστικά ως απλά αντικείμενα του ανδρικού βλέμματος και δίνει σε αρκετές περιπτώσεις έμφαση στη γυναικεία σεξουαλική προσωπική ισχύ, ιδιαίτερα σε διαφημίσεις για προϊόντα που απευθύνονται σε νεαρές γυναίκες (Gill 2008: 38). Αυτό δεν σημαίνει πως οι καταναλωτές των διαφημίσεων δεν βλέπουν πια τις γυναίκες ως σεξουαλικά αντικείμενα, αλλά δεν μπορεί και να μη σημειωθεί ότι τις προσεγγίζουν περισσότερο 'ανοιχτά', πιο διακειμενικά λόγω και της ίδιας της πολυπλοκότητας και της διαφορετικότητας του περιεχόμενου των διαφημιστικών μηνυμάτων (Waddell 2002: 210). Όπως τονίζει και η Attwood (2002: 100), μπορεί πράγματι οι γυναίκες να παρουσιάζονται συχνά ως 'πόρνες', αλλά η φαντασίωση της αχαλίνωτης σεξουαλικής ισοδυναμίας και η απουσία ξεκάθαρων σχέσεων υποταγής των γυναικών από τους άνδρες υπονομεύει την υποβάθμιση των γυναικών σε απλά αντικείμενα ηδονής και σεξουαλικής βίας. Παρόλα αυτά η ιδέα της αντικειμενοποίησης ενυπάρχει ακόμη, όχι απαραίτητα με την έννοια της γυναικας ως αντικείμενο για να κακοποιηθεί σεξουαλικά από τον άνδρα, αλλά με την ευρύτερη αντίληψη της γυναικας ως 'αντικείμενο έτοιμο για σεξ'.

Επιπρόσθετα παραμένει ως γενικότερη τάση η χρησιμοποίηση σεξουαλικά προσανατολισμένων αναπαραστάσεων στη

διαφήμιση που αναπαράγουν συγκεκριμένα, κανονιστικού τύπου, πρότυπα ομορφιάς. Η Amy-Chinn (2006) για παράδειγμα εξετάζοντας το νομικό και ρυθμιστικό πλαίσιο της διαφήμισης στην Μεγάλη Βρετανία και εξειδικεύοντάς το στην περίπτωση των γυναικείων εσωρούχων υποστήριξε ότι από τη μία η ερμηνεία των ρυθμιστικών αρχών εξασφαλίζει ότι οι διαφημίσεις εσωρούχων που απεικονίζουν τις γυναίκες ως αντικείμενα για το ανδρικό βλέμμα και σκόπιμα προσφέρουν μια σεξουαλική ανάγνωση του ρόλου της γυναίκας παραμένουν αποδεκτές. Από την άλλη οι εικόνες που προσπαθούν να διαπραγματευτούν μια συζήτηση έξω από το ετεροκανονικό πλαίσιο και την 'επιτακτική ανάγκη συνουσίας' θεωρούνται προβληματικές. Αυτό ενισχύει τη διαίωνη ενός συντηρητικού πλαισίου στο οποίο οι γυναίκες μπορούν να θεωρούνται αντικείμενα και όχι υποκείμενα —ενός πλαισίου που ειδικά στην περίπτωση των διαφημίσεων εσωρούχων αναπαράγεται τόσο μέσα από διαφημίσεις σε έντυπα, στην τηλεόραση και στο διαδίκτυο, όσο και μέσα από διαφημίσεις με τη μορφή αφίσας σε δημόσια θέα. Το δε αποτέλεσμα όλων αυτών των πρόδηλα σεξοκεντρικών υπαίθριων διαφημίσεων είναι η σεξουαλικοποίηση του αστικού, δημόσιου χώρου (Rosewarne 2007: 317). Με άλλα λόγια πρόκειται για αυτό που η Rossi (2007) ονομάζει 'υπαίθρια πορνογραφικοποίηση', δηλαδή σεξουαλικές υπαίθριες διαφημίσεις που προωθούν συγκεκριμένα πρότυπα ομορφιάς και περιθωριοποιούν τις γυναίκες (Rosewarne 2007: 320).

Πιο γενικά ο Jancovich (2001) σημειώνει ότι στη σύγχρονη καταναλωτική κουλτούρα μια ηθική της συνεχώς παρούσας τάσης για διασκέδαση και του 'υπολογισμένου ηδονισμού' έχει συμβάλει σημαντικά στην υπέρβαση παλαιότερων κοινωνικών δεσμεύσεων και στην εξύμνηση του απελευθερωμένου σεξί και γυμνού σώματος. Είναι μάλιστα αξιοσημείωτο ότι στην 'ανασυσκευασία' της γύμνιας και του σεξ σε όλο το φάσμα των εμπορικών σημάτων υπάρχει μια ιδιαίτερα σαφής αντίληψη ότι το σεξ θα πρέπει να κατασκευάζεται ως κάτι 'εντυπωσιακό, ανοιχτό και προσιτό', ως κάτι που επιτυγχάνεται με την ξεκάθαρη σηματοδότηση των σεξουαλικών αναπαραστάσεων, προϊό-

ντων και πρακτικών —ως κάτι σε τελευταία ανάλυση ‘κομφό, αριστοκρατικό και μοντέρνο’ (Attwood 2005: 399). Η δε πώληση και προώθηση σεξουαλικών εικόνων μέσω της διαφήμισης τοποθετείται στον πυρήνα του σύγχρονου καπιταλισμού (Mann 1997: 79), μια γενικότερη αντίληψη που έχει αποτυπωθεί και περιγραφεί, συνοπτικά και ταυτόχρονα αφαιρετικά με το στα όρια του λεκτικού κλισέ ‘αξίωμα’ ότι ‘το σεξ πουλάει’.

Σε αυτό το πλαίσιο η Smith (2007: 22), αποδεχόμενη τη γενική ιδέα ότι έχει υπάρξει αύξηση των εναλλακτικών λόγων και των σύνθετων αναπαραστάσεων γύρω από το σεξ, θεωρεί ότι υπάρχουν προβλήματα στην άκριτη αποδοχή αφαιρέσεων και στερεοτύπων του τύπου ότι το σεξ πουλάει και ‘το σεξ είναι παντού’. Από τη μια δηλαδή φαίνεται να υπάρχει η γενικότερη πεποίθηση ότι το σεξ πουλάει και αυτό το γνωρίζουν όλοι (Copeland 2004: 249), από την άλλη όμως το ότι το σεξ πουλάει φαίνεται να ισχύει μόνο σε συγκεκριμένες συνθήκες, με συγκεκριμένους τρόπους και σε συγκεκριμένες στιγμές (Andrews 2007: 53). Η δε Mayer (2005) προχωρά ένα βήμα πιο πέρα επισημαίνοντας ότι, ακόμα και αν θεωρηθεί ότι σε κάποιες περιπτώσεις πράγματι το σεξ πουλάει, τότε θα πρέπει και να αναδειχθούν μια σειρά από επιμέρους διαστάσεις όπως ποιο σεξ πουλάει, ποιος και πώς το πουλάει, εντός ποιων δομών και κάτω από ποιες συνθήκες (2005: 302-3).

Σε κάθε περίπτωση δεν μπορεί να μη σημειωθεί ότι μέσα από την κοινωνική κατασκευή της σεξουαλικότητας στα μέσα επικοινωνίας προωθείται η σεξουαλική επιθυμία, καθώς και η ‘καταλληλότητα ή μη’ αυτής της επιθυμίας μέσω της ελεγχόμενης παραγωγής πολιτισμικών εικόνων. Ύπ’ αυτή την έννοια οι σεξουαλικοποιημένες αναπαραστάσεις νέων κοριτσιών και γυναικών τόσο σε διαφημίσεις όσο και σε άλλα κείμενα των μέσων προωθούν μια διάχυτη αντίληψη περί προθυμίας, παθητικότητας και διαθεσιμότητας (Merskin 2004: 123), αναπαραστάσεις γυναικών που για την Littau (1995: 891) αποτελούν ‘ανδρικές εικόνες’ τους. Εννοείται βεβαίως ότι πέρα από τη γενικού χαρακτήρα αυτή σεξουαλικοποίηση υπάρχουν και συγκεκριμένες εκφάνσεις που έχουν αποτελέσει και αντικείμενο μελετών.

Για παράδειγμα η έρευνά της Tom (2010: 65) για τη σεξουαλικοποίηση των μαζορετών στην οποία παρατηρεί ότι, ενώ αθλήτριες κάθε είδους σεξουαλικοποιούνται, η φιγούρα της μαζορέτας είναι εκείνη που εμφανίζεται στις πορνογραφικές αφηγήσεις και αναπαραστάσεις πολύ πιο συχνά από ό,τι άλλες γυναίκες από τον χώρο του αθλητισμού και με άξονα τη σεξουαλική υποταγή αποκλειστικά στους άνδρες φιλάθλους και αθλητές.

Η Gill (2009: 138) πάντως θεωρεί ότι η σεξουαλικοποίηση της κουλτούρας είναι μια πολύ γενική έννοια, για να αποτελεί χρήσιμο αναλυτικό και εννοιολογικό εργαλείο, και αυτό διότι πρόκειται για μια διαδικασία που κάθε άλλο παρά μοναδική, ενιαία και ομοιογενής είναι, αφού διαφορετικοί άνθρωποι 'σεξουαλικοποιούνται' με διαφορετικούς τρόπους και με διαφορετικά νοήματα σε διαφορετικά πλαίσια, ενώ άλλοι αποκλείονται από αυτή τη διαδικασία, παρά και πέρα από τη ρητορεία περί εκδημοκρατισμού της επιθυμίας στη σύγχρονη οπτικοποιημένη κουλτούρα. Συχνά πάντως οι συζητήσεις γύρω από τη σεξουαλικοποίηση και τη σεξουαλικότητα εκφυλίζονται σε συζητήσεις για την πορνογραφία και επικεντρώνονται όλο και περισσότερο στο ζήτημα των οπτικών αναπαραστάσεων, όπου οι γυναίκες παρουσιάζονται άνευ ενεργού υποκειμενικότητας και ως μόνημα θύματα ενός ανδρικά κατασκευασμένου σεξουαλικού συστήματος με κεντρικό άξονα τη βία (Attwood & Smith 2010: 185).

Τούτων δοθέντων είναι άλλο πράγμα η ομολογούμενη από τους περισσότερους σεξουαλικοποίηση του πολιτισμού και η κριτική περί πορνογραφικοποίησης, και άλλο το όχι μόνο εάν αυτό είναι κάτι απαραίτητα αρνητικό, αλλά και σε ποιον βαθμό είναι η πορνογραφία και η σεξουαλικά προσανατολισμένη εικονοποιία 'υπεύθυνες' για την εξέλιξη αυτή (Weitzer 2011: 669). Πρόκειται για μια διάσταση της συζήτησης που συσκοτίζει και καθιστά ακόμη πιο δυσδιάκριτα τα όρια ανάμεσα στην πορνογραφικοποίηση και τη σεξουαλικοποίηση. Πρέπει δηλαδή να διευκρινιστεί ότι είναι εύλογο σε ορισμένες περιπτώσεις οι δύο έννοιες να ταυτίζονται, μόνο και μόνο επειδή η πρώτη αποτελεί όψη και κομμάτι της δεύτερης. Συνεπώς πρέπει να επισημανθεί εμφατικά ότι η πορνογραφικοποίηση, ως ένταξη ρημα-

τικών πρακτικών και λόγων που σχετίζονται με την πορνογραφία στην κυρίαρχη κουλτούρα, αφορά και προσδιορίζεται από την καθοριστικά ιδιαίτερη γραμματική της πορνογραφικής λογικής και αισθητικής που περιστρέφεται γύρω από τις έννοιες της αποκάλυψης, της σκληρότητας και της υπερβολής —τη γοητεία γύρω από το ‘επίμονο σωματικό, προκλητικό και πρόστυχο’ σώμα, όπως θα έλεγε και η Kipnis (1996: 131).

Εξάλλου, η σημασία των σεξουαλικών αναπαραστάσεων είναι πάντα σχεσιακή αναφορικά με τις προϋπάρχουσες συμβάσεις γύρω από την τέχνη, την πορνογραφία, τη μόδα και το lifestyle, ενώ δεν θα πρέπει να λησμονείται ότι αυτή προκύπτει (και) σε σχέση με μια σειρά από σύνθετους Λόγους γύρω από την εικόνα του σώματος, τη συζήτηση περί διασημοτήτων, τις φεμινιστικές πολιτικές και το συνολικό πλαίσιο της κυρίαρχης κουλτούρας (Attwood 2004: 15). Όπως και δεν θα πρέπει να λησμονείται ότι η αναπαραγωγή σεξουαλικοποιημένων εικόνων και αισθητικών προτύπων κρίνεται και με όρους λειτουργικούς, με την έννοια δηλαδή του κατά πόσο συμβάλλουν με τον τρόπο τους στη διατήρηση της όποιας κοινωνικής τάξης (Thomas 1986). Για παράδειγμα, η προκρινόμενη από τις δυνάμεις της αγοράς έννοια της ‘έμφυλης ισότητας’ υπό το πρίσμα των εξίσου σεξουαλικοποιημένων απεικονίσεων των ανδρών, υποκρύπτει και αποσιωπά τις πραγματικές ανισότητες στον πραγματικό κόσμο πέραν των αναπαραστάσεων (Williamson 2003).

Προς μια σύνθετη προσέγγιση της πορνογραφικοποίησης και της σεξουαλικοποίησης

Από τα παραπάνω προκύπτει πως ο λόγος ενάντια στη σεξουαλικοποίηση και την πορνογραφικοποίηση αναπαράγει σε κάποιο βαθμό τον σκεπτικισμό όχι μόνο γύρω από το σεξ και τη σεξουαλικότητα, αλλά και γενικότερα γύρω από τη συμπεριφορά των νέων, την κατάσταση των γυναικών, τις αναπαραστάσεις στα μέσα επικοινωνίας και τη χρήση της σύγχρονης τεχνολογίας. Γι’ αυτό και είναι άξιο αναφοράς για την Attwood

(2010: 744) ότι, ενώ στα κείμενα ενάντια στη σεξουαλικοποίηση τονίζεται η διάχυση σε πολλαπλά επίπεδα των σεξουαλικών αναπαραστάσεων και της πορνογραφικά προσανατολισμένης αισθητικής, εντούτοις οι λύσεις φαίνεται να περιορίζονται σε απλές ρυθμιστικές παρεμβάσεις. Αναδεικνύει μάλιστα και το παράδειγμα του έργου της Papadopoulou (2010) μέσα από το οποίο προτείνει την υποχρεωτική μεταφορά των ανδρικών περιοδικών στα περίφημα 'πάνω ράφια' των καταστημάτων και την εκτεταμένη σήμανση προγραμμάτων και κειμένων στα μέσα ενημέρωσης ώστε να αποφευχθεί η μη ηθελημένη επαφή ανηλίκων με ρητά σεξουαλικό υλικό.

Βεβαίως η κριτική αναφορά της τελευταίας για τη σεξουαλικοποίηση των νέων ανθρώπων (2010: 53-64), αναφορά που έτυχε μεγάλης δημοσιότητας από τα παραδοσιακά ηλεκτρονικά μέσα, προκάλεσε έντονους διαξιφισμούς αλλά και σφοδρές επικρίσεις στη διεθνή συζήτηση και από άλλους. Για παράδειγμα ο Buckingham (2013: 54-5) μέμφεται τη μάλλον πολυπράγμονα κατ' αυτόν ερευνήτρια ότι στη μελέτη της περιλαμβάνει αποκλειστικά μόνο ψυχολογικές θεωρίες των επιδράσεων των μέσων ενημέρωσης, χωρίς να χρησιμοποιεί κοινωνιολογικές και προσεγγίσεις πολιτισμικών σπουδών. Σε τέτοιες περιπτώσεις, σύμφωνα με τον τελευταίο, τα μέσα ενημέρωσης θεωρούνται ως η κύρια και συχνά αποκλειστική αιτία ευρύτερων κοινωνικών φαινομένων, λειτουργούν στην απλοϊκή βάση αιτίου-αποτελέσματος με το κοινό εδώ να είναι απλώς το παθητικό θύμα χειραγώγησης και στη λογική του συνδρόμου τρίτου-προσώπου¹ οι επιδράσεις τους να αφορούν άλλους, κυρίως νέους ανθρώπους, οι οποίοι θεωρούνται ανεργάτιστοι καταναλωτές κειμένων (στο ίδιο: 56). Επιπροσθέτως εδώ οι νέοι όχι μόνο συνήθως αποθαρρύνονται να καταναλώνουν τα πορνογραφικά κείμενα των μέσων, αλλά παρακινούνται να καταναλώνουν και κάποια που τους

1. Η προσέγγιση της τρίτου-προσώπου επίδρασης αναφέρεται στην ενδεχόμενη υπαρξη της πεποιθησης ενός ατόμου ότι τα μηνύματα που 'εκπέμπονται' μέσω ενός κειμένου των μέσων ασκούν μεγαλύτερη επιρροή στους άλλους από ό,τι στο ίδιο.

υποδεικνύονται —μια κατάσταση δηλαδή που και στις δύο πλευρές της συνιστά προσπάθεια επιβολής και επιτέλεσης συγκεκριμένων ταυτοτήτων, αλλά και αντιλήψεων για τα παιδιά και τους νέους από πλευράς ορισμένων ενηλίκων (Buckingham & Jensen 2012: 423).

Οι Jones & Carlin (2010: 180) πάντως θεωρούν ότι η δημόσια σφαίρα και η κυρίαρχη κουλτούρα δεν έχουν ‘άκρως’ πορνογραφικοποιηθεί και σεξουαλικοποιηθεί, παρά το ότι οι δυτικές κοινωνίες βρίσκονται σε μια περίπλοκη πορεία αξιοσημείωτης φιλελευθεροποίησης των στάσεών τους απέναντι στην πορνογραφία, στις δημόσιες εμφανίσεις ρητά σεξουαλικών υλικών και στις ανησυχίες για τις επιδράσεις της χρήσης των νέων τεχνολογικών. Βεβαίως η σύγχυση του σεξουαλικού πλουραλισμού και της ριζοσπαστικοποίησης της οικειότητας με την υιοθέτηση μιας αποκλειστικά ‘αισιόδοξης οπτικής’ απέναντι στις σεξουαλικές και πορνογραφικές αναπαραστάσεις συσκοτίζει το γεγονός ότι τα ρητώς σεξουαλικά υλικά αποτελούν ένα πεδίο ρυθμιστικών πολιτικών και οικονομικών συναλλαγών και ότι για τον λόγο αυτόν τόσο η παραγωγή όσο και η κατανάλωσή τους δεν μπορούν να ξεφύγουν από τα όρια των σχέσεων εξουσίας και της πολιτικής οικονομίας (Maddison 2010: 26). Γενικότερα δηλαδή ορθά η Attwood (2006: 82) επισημαίνει πως, μολονότι τα σεξουαλικά ρεπερτόρια όντως διευρύνονται και ότι ο σεξουαλικός λόγος είναι όλο και πιο προσιτός σε ολοένα και μεγαλύτερα κομμάτια των σύγχρονων κοινωνιών και ότι το σεξ σήμερα λειτουργεί ως ένα προνομιακό πεδίο ένταξης του ατομικού στη δημόσια σφαίρα, εντούτοις, αν όλες αυτές οι εξελίξεις αντιμετωπιστούν αποκλειστικά και μόνο ως προοδευτικές και χειραφετικές, θα χαθεί η δυνατότητα για στοιχειώδη κοινωνική υπευθυνότητα και λογοδοσία στις σεξουαλικές προτιμήσεις, τις αναπαραστάσεις και τις πρακτικές που σχετίζονται με θέσεις εξουσίας, ιδίως όσον αφορά τις ταξικές, φυλετικές και έμφυλες διαστάσεις τους.

Επίλογος

Μια σύνθετη και κριτικά προσανατολισμένη προσέγγιση των εννοιών της πορνογραφικοποίησης και της σεξουαλικοποίησης δεν θα πρέπει να παραβλέπει ούτε την προσέγγιση McNair (2002) περί εκδημοκρατισμού της επιθυμίας και της σεξουαλικής έκφρασης, αλλά ούτε και την ανάγκη δημιουργίας των προϋποθέσεων για την ανάπτυξη μιας, με όρους Attwood (2009: xxi-ii), 'ηθικής της σεξουαλικοποίησης'. Για την τελευταία μια σεξουαλική, ατομική και κοινωνική, ηθική θα μπορούσε να περισταραφεί γύρω από τις αξίες της ειλικρίνειας, της ευτυχίας και της προσωπικής ελευθερίας, συνδυαζόμενες όμως με μια 'υπευθυνολογία' και αυτο-διακυβέρνηση στα σεξουαλικά ζητήματα, η οποία θα συνιστά μια 'ενημερωμένη ιδιότητα του πολίτη' πέρα από πατερναλισμούς και τις δεσμεύσεις της 'ναρκισσιστικής ατομικότητας', και όχι μια αναπόφευκτη ροπή προς τις νεοφιλελεύθερης λογικής και αποκλειστικά εμπορευματοποιημένου χαρακτήρα αναπαραστάσεις (2009: xxiii). Θα μπορούσε να ειπωθεί λοιπόν ότι η εν λόγω προσέγγιση της Attwood αποτελεί μια καλή αφετηρία για μια ευρύτερη συλλογική περίσκεψη με θετικό προσανατολισμό τόσο αναφορικά με τα φαινόμενα της πορνογραφικοποίησης και της σεξουαλικοποίησης, όσο και γενικότερα με τα ζητήματα της σεξουαλικότητας στις υστερονεωτερικές συνθήκες.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Amy-Chinn, D. (2006). 'Tis Pity She's a Whore: Postfeminist Prostitution in Joss Whedon's *Firefly*?', *Feminist Media Studies*, 6, 2: 175-89.
- Andrews, D. (2007). 'What Soft-Core Can Do for Porn Studies', *Velvet Light Trap*, 59: 51-61.
- Arthurs, J. (2003). 'Book Review: Brian McNair. *Striptease Culture: Sex, Media and the Democratisation of Desire*', *Feminist Media Studies*, 3, 1: 115-7.

- Attwood, F. (2002). 'A Very British Carnival: Women, Sex and Transgression in Fiesta Magazine', *European Journal of Cultural Studies*, 5, 1: 91-105.
- Attwood, F. (2004). 'Pornography and Objectification: Re-Reading "the Picture that Divided Britain"', *Feminist Media Studies*, 4, 1: 7-19.
- Attwood, F. (2005). 'Fashion and Passion: Marketing Sex to Women', *Sexualities*, 8, 4: 392-406.
- Attwood, F. (2006). 'Sexed Up: Theorizing the Sexualization of Culture', *Sexualities*, 9, 1: 77-94.
- Attwood, F. (2007). "'Other" or "One of Us"?: The Porn User in Public and Academic Discourse', *Particip@tions*, 4, 1, στο <http://www.participations.org>.
- Attwood, F. (2009). 'Introduction: The Sexualization of Culture', στο της ίδιας (επιμ.). *Mainstreaming Sex: The Sexualization of Western Culture*. London, New York: I.B. Tauris.
- Attwood, F. (2010). 'Sexualization, Sex and Manners', *Sexualities*, 13, 6: 742-7.
- Attwood, F. & C. Smith (2010). 'Extreme Concern: Regulating "Dangerous Pictures" in the United Kingdom', *Journal of Law & Society*, 37, 1: 171-88.
- Buckingham, D. (2013). 'Representing Audiences: Audience Research, Public Knowledge, and Policy', *The Communication Review*, 16, 1-2: 51-60.
- Buckingham, D. & H. Strandgaard Jensen (2012). 'Beyond "Media Panics": Reconceptualising Public Debates about Children and Media', *Journal of Children and Media*, 6, 4: 413-29.
- Bragg, S. (2006). 'Young Women, the Media, and Sex Education', *Feminist Media Studies*, 6, 4: 546-51.
- Collins, R.K.L. & D.M. Skover (1994). 'The Pornographic State', *Harvard Law Review*, 107, 6: 1374-1399.
- Cook, A. (2009). 'The Politics of Pleasure Talk in 18th-Century Europe', *Sexualities*, 12, 4: 451-466.
- Copeland, R. (2004). 'Woman Uncovered: Pornography and Power in the Detective Fiction of Kirino Natsuo', *Japan Forum*, 16, 2: 249-269.
- Darby, R. (2003). 'The Masturbation Taboo and the Rise of Routine Male Circumcision: A Review of the Historiography', *Journal of Social History*, 36, 3: 737-757.

- Dines, G. (2010). *Pornland: How Porn Has Hijacked Our Sexuality*. Boston, USA: Beacon Press.
- Gill, R. (2008). 'Empowerment/Sexism: Figuring Female Sexual Agency in Contemporary Advertising', *Feminism & Psychology*, 18, 1: 35-60.
- Gill, R. (2009). 'Beyond the "Sexualization of Culture" Thesis: An Intersectional Analysis of "Sixpacks", "Midriffs" and "Hot Lesbians" in Advertising', *Sexualities*, 12, 2: 137-160.
- Gould, S.J. (1995). 'Sexualized Aspects of Consumer Behavior: An Empirical Investigation of Consumer Lovemaps', *Psychology and Marketing*, 12, 5: 395-413.
- Hines, S. (2007). *TransForming Gender: Transgender Practices of Identity, Intimacy and Care*. Bristol, UK: The Policy Press.
- Hunt, L. (1993). 'Introduction: Obscenity and the Origins of Modernity, 1500-1800', στο της ιδίας (επιμ.). *The Invention of Pornography: Obscenity and the Origins of Modernity, 1500-1800*. New York: Zone Books.
- Jancovich, M. (2001). 'Naked Ambitions: Pornography, Taste and the Problem of the Middlebrow', *Scope*, στο <http://www.scope.nottingham.ac.uk>.
- Jones, M. & G. Carlin (2010). "'Students Study Hard Porn": Pornography and the popular press', στο K. Boyle (επιμ.). *Everyday Pornography*. London, New York: Routledge.
- Kammeyer, K.C.W. (2008). *A Hypersexual Society: Sexual Discourse, Erotica, and Pornography in America Today*. New York: Palgrave Macmillan.
- Kendrick, W. (1987 [1996]). *The Secret Museum: Pornography in Modern Culture*. Berkeley, Los Angeles: University of California Press.
- Kinnick, K.N. (2007). 'Pushing the Envelope: The Role of the Mass Media in the Mainstreaming of Pornography', στο A.C. Hall & M.J. Bishop (επιμ.). *Pop-Porn: Pornography in American Culture*. Westport, USA: Praeger.
- Kipnis, L. (2003 [1996]). *Bound and Gagged: Pornography and the Power of Fantasy in America*. Durham, London: Duke University Press.
- Lee, J. (1994). 'Menarche and the (Hetero)Sexualization of the Female Body', *Gender & Society*, 8, 3: 343-362.

- Levy, A. (2005). *Female Chauvinist Pigs: Women and the Rise of Raunch Culture*. London: Pocket Books.
- Littau, K. (1995). 'Refractions of the Feminine: The Monstrous Transformations of Lulu', *MLN*, 110, 4: 888-912.
- Maddison, S. (2010). 'Online Obscenity and Myths of Freedom: Dangerous Images, Child Porn, and Neoliberalism', στο F. Attwood (επιμ.). *Porn.com: Making Sense of Online Pornography*. New York: Peter Lang Publishing.
- Mann, D. (1997). 'Porn Revisited', *Journal of Social Philosophy*, 28, 1: 77-86.
- Mayer, V. (2005). 'Soft-Core in TV Time: The Political Economy of a "Cultural Trend"', *Critical Studies in Media Communication*, 22, 4: 302-320.
- McGlynn, C., E. Rackley & N. Westmarland (2007). 'Debating "Extreme" Pornography: An Introduction', στο των ιδίων (επιμ.). *Positions on the Politics of Porn: A Debate on Government Plans to Criminalise the Possession of Extreme Pornography*. Durham University, UK.
- McNair, B. (1996). *Mediated Sex: Pornography and Postmodern Culture*. London: Arnold.
- McNair, B. (2002). *Striptease Culture: Sex, Media and the Democratization of Desire*. London, New York: Routledge.
- Merskin, D. (2004). 'Reviving Lolita?: A Media Literacy Examination of Sexual Portrayals of Girls in Fashion Advertising', *American Behavioral Scientist*, 48, 1: 119-29.
- Paasonen, S. (2007). 'Epilogue: Porn Futures', στο S. Paasonen, K. Nikunen & L. Saarenmaa (επιμ.). *Pornification: Sex and Sexuality in Media Culture*. Oxford, New York: Berg.
- Paasonen, S., K. Nikunen & L. Saarenmaa (2007). 'Pornification and the Education of Desire', στο των ιδίων (επιμ.). *Pornification: Sex and Sexuality in Media Culture*. Oxford, New York: Berg.
- Papadopoulos, L. (2010). *Sexualisation of Young People Review*. London: Home Office Publication, στο <http://www.homeoffice.gov.uk>.
- Paul, P. (2005). *Pornified: How Pornography Is Transforming Our Lives, Our Relationships and Our Families*. New York: Holt Paperbacks.

- Plummer, K. (1995). *Telling Sexual Stories: Power, Change and Social Worlds*. London, New York: Routledge.
- Rosewarne, L. (2007). 'Pin-Ups in Public Space Sexist Outdoor Advertising as Sexual Harassment', *Women's Studies International Forum*, 30, 4: 313-325.
- Rossi, L.-M. (2007). 'Outdoor Pornification: Advertising Heterosexuality in the Streets', στο S. Paasonen, K. Nikunen & L. Saarenmaa (επιμ.). *Pornification: Sex and Sexuality in Media Culture*. Oxford, New York: Berg.
- Ryan, A. (2000). 'Feminism and Sexual Freedom in an Age of AIDS', *Sexualities*, 4, 1: 91-107.
- Σαριικάκη, Κ. & Α. Τσαλίκη (2010). 'Πορνογραφία, Κουλτούρα και Μέσα Επικοινωνίας: Προβληματισμοί Γύρω από Παλαιά και Νέα Φαινόμενα', *Ζητήματα Επικοινωνίας*, 11: 10-26.
- Schwarz, O. (2010). 'On Friendship, Boobs and the Logic of the Catalogue: Online Self-Portraits as a Means for the Exchange of Capital', *Convergence: The International Journal of Research Into New Media Technologies*, 16, 2: 163-183.
- Simpson, N. (2004). 'Coming Attractions: A Comparative History of the Hollywood Studio System and the Porn Business', *Historical Journal of Film, Radio and Television*, 24, 4: 635-652.
- Smith, C. (2007). *One for the Girls!: The Pleasures and Practices of Reading Women's Porn*. Bristol, UK: Intellect Books.
- Smith, C. (2010). 'Pornographication: A Discourse for All Seasons', *International Journal of Media & Cultural Politics*, 6, 1: 103-108.
- Smith-Rosenberg, C. (1982). 'Davey Crockett as Trickster: Pornography, Liminality and Symbolic Inversion in Victorian America', *Journal of Contemporary History*, 17, 2: 325-350.
- Thomas, S. (1986). 'Gender and Socia-Class Coding in Popular Photographic Erotica'. *Communication Quarterly*, 34, 2: 103-114.
- Tom, E. (2010). 'Flip Skirt Fatales: How Media Fetish Sidelines Cheerleaders', *Platform: Journal of Media and Communication*, ANZCA Special Edition, 52-70.
- Toulalan, S. (2001). "'Private Rooms and Back Doors in Abundance": The Illusion of Privacy in Pornography in Seventeenth-Century England', *Women's History Review*, 10, 4: 701-720.
- Waddell, T. (2002). 'Female Sexuality in Advertising', *Metro*, 134: 206-211.

- Weeks, J. (1998). 'The Sexual Citizen', *Theory, Culture & Society*, 15, 3-4: 35-52.
- Weitzer, R. (2011). 'Pornography's Effects: The Need for Solid Evidence. A Review Essay of Everyday Pornography, Edited by Karen Boyle (New York: Routledge, 2010) and Pornland: How Porn Has Hijacked Our Sexuality, by Gail Dines (Boston: Beacon, 2010)', *Violence Against Women*, 17, 5: 666-675.
- Williamson, J. (2003). 'Sexism With an Alibi: Supposedly Ironic, Even Kitsch, Ads Still Keep Women in Their Place', *The Guardian*, 31/3/2003.
- Wouters, C. (1998). 'Balancing Sex and Love Since the 1960s Sexual Revolution', *Theory, Culture & Society*, 15, 3-4: 187-214.

ABSTRACT

Evangelos Liotzis

Pornographication and sexualization: A critical presentation

This paper examines the concepts of pornographication and sexualization which as critical conceptualizations have emerged recently in the scientific debate on the issues of modern sexuality and representations in media and new technologies. In this context, there is an effort to identify the specific characteristics which compose these concepts along with their contextualisation in wider social processes which take place in late-modern conditions. Finally, a complex approach to the concepts based on the thought of Feona Attwood is proposed.